

УДК 338.43(477)
JEL Q10, Q11

В. М. Бондаренко

кандидат економічних наук, доцент кафедри
бізнес-адміністрування, маркетингу та менеджменту
Ужгородського національного університету, м. Ужгород
e-mail: viktoriya.bondarenko@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9736-7789>

К. Р. Дрипка

студентка спеціальності «Менеджмент» кафедри бізнес-
адміністрування, маркетингу та менеджменту Ужгородського
національного університету, м. Ужгород
e-mail: katedryпка@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6919-7954>

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ**

Стаття присвячена розгляду загального стану сільського господарства в Україні, перспектив та можливостей розвитку даної галузі, а також загроз та ризиків, що перешкоджають її ефективному функціонуванню. Проаналізовано такі показники галузі, як обсяги виробництва, реалізації, середніх цін. Розглянуто основні фактори, що стримують розвиток сільського господарства в Україні. Висвітлено питання щодо урядової підтримки досліджуваного сектору, його державного фінансування та системи оподаткування. Важливу увагу приділено актуальним питанням земельних відносин, а саме мораторію. Оцінено вплив інтеграції України в ЄС та визначено об'єктивні переваги та недоліки даного процесу. Виявлено тенденції та проблеми щодо розвитку сільського господарства та запропоновано шляхи вирішення останніх.

Ключові слова: економіка, сільське господарство, агросектор, експорт, сільськогосподарська продукція, мораторій, урядова підтримка.

Bondarenko V., Dryпка K. MODERN TRENDS AND PROBLEMS OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT IN UKRAINE

The agricultural sector is one of the most important strategic sectors, the development of which primarily depends on providing the population with food products. In addition, this industry is the base for many other activities and can become a powerful catalyst for Ukraine's economic development in the international scene. The article is devoted to the consideration of the general state of agriculture in Ukraine, the prospects and opportunities for the development of this industry, as well as the threats and risks that hinder its effective functioning. The following indicators of the industry, such as volumes of production, sales, average prices, are analyzed. The main factors hindering the development of agriculture in Ukraine are considered. Issues related to governmental support of the investigated sector, its state financing and taxation system are discussed. Important attention is paid to the actual issues of land relations, namely the moratorium. The influence of Ukraine's inception in the EU is assessed and the objective advantages and disadvantages of this process are determined. The tendencies and problems concerning the development of agriculture are revealed, and the ways of the solution of the latter are proposed. Particular attention is paid to the state of relations between agricultural producers and agricultural insurers. In this paper a general conclusion on the state of agriculture in Ukraine is reached and ways of its improvement are proposed. In conducting activities in the field of agriculture, it is necessary to study trends and changes. Such changes concern legislation, demand and supply of products, world market, Ukraine's international relations, climatic conditions, etc. The state and development of both individual agricultural enterprises and the national economy as a whole depend on how operational and efficient decisions are made. In general, with a competent allocation of resources, Ukraine has great chances to strengthen its position in the global agricultural market and to positively reflect this activity on the country's economy.

Keywords: economy, agriculture, agricultural sector, exports, agricultural products, moratorium, state support.

Постановка проблеми. Сільське господарство є однією з найважливіших стратегічних галузей національної економіки, від розвитку якої залежить в першу чергу забезпечення населення країни продуктами харчування. Крім того, ця галузь є базовою для багатьох інших видів діяльності та може стати потужним каталізатором розвитку економіки України на міжнародній арені. Доказом тому є те, що у 2017 році у структурі експорту товарів – найбільшу частку складала саме продукція аграрної та харчової промисловості у розмірі 42,1% [1]. Всупереч наявним макроекономічним дестабілізуючим факторам, закордонні інвестори й надалі зацікавлені у розвитку

експортного потенціалу сільського господарства України, що базується на вирощуванні органічної продукції та продукції з високою доданою вартістю.

Економічна, політична та військова криза в нашій державі, а також підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом різнобічно впливають на розвиток цієї галузі: формуючи як виклики так і перспективи. Відповідно актуальним є дослідження тенденцій, проблем та ризиків в сільському господарстві в сучасних умовах розвитку економіки України.

Аналіз останніх досліджень. Визначенню ролі сільського господарства як складової національної

економіки, окресленню його проблем, ризиків приділяли увагу Г. Киперман, К. Маркс, В. Петті, Д. Рікардо, Т. Рябушкін, М. Трейсі, А. Сміт, С. Шольц. Дослідженню сільського господарства як складової економічної системи України та питанням оцінки, структури та рівню використання виробничого потенціалу присвячені праці вітчизняних вчених-економістів: С. Дем'яненка, І. Лукінова, О. Могильного, О. Онищенко, П. Саблука, В. Точиліна, О. Шпичака, А. Юзефовича, В. Юрчишина та ін.

Однак, в цих публікаціях висвітлено тенденції розвитку цієї галузі за попередні періоди (2010-2014 рр.), що може наразі може давати тільки загальне уявлення про агропромисловий комплекс України, проте не є ґрунтом для висновків та прийняття рішень в сучасних умовах. Також на недостатньому рівні розглянуто актуальні тенденції експортних відносин сільськогосподарської продукції з іншими країнами, у тому числі з Європейським Союзом. Крім того, у дослідженнях незначна увага приділялася підтримці українського агросектору з боку держави.

Метою дослідження є оцінка впливу сільськогосподарського сектору на економіку країни та визначення проблем, ризиків, перепон, що супроводжують цю галузь в сучасних умовах.

Основні результати дослідження. Україна – це країна з потужним агропромисловим потенціалом та величезними перспективами розвитку сільського господарства. Вона володіє сприятливими кліматичними умовами і якісними земельними ресурсами, наявність яких свідчить про можливість ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Сільське господарство є важливою стратегічною галуззю української національної економіки, що має значні природні конкурентні переваги. Як зазначається у «Стратегії удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними», – станом на 1 січня 2017 р. земельний фонд України становить 60,3 млн. гектарів, або близько 6 відсотків території Європи. Сільськогосподарські угіддя становлять близько 19 відсотків загальноєвропейських. Показник площі сільськогосподарських угідь у розрахунку на одну особу є найвищим серед європейських країн і становить 0,9 гектара, у тому числі 0,7 гектара ріллі (середній показник європейських країн – 0,44 і 0,25 гектара відповідно).

У цілому площа сільськогосподарських земель становить 42,7 млн. гектарів, або 70 відсотків площі усієї території країни, а площа ріллі – 32,5 млн. гектарів, або 78,4 відсотка усіх сільськогосподарських угідь [2].

Розвитку сектору також сприяють близькість основних ринків збуту, транспортна інфраструктура (залізниця, дороги, порти), постійне зростання світового попиту на продовольчі продукти і альтернативну енергетику, а також наявність порівняно дешевих трудових ресурсів. Сектор забезпечує близько 12% валової доданої вартості

(2017 р.), тут зайнято понад 3,5 млн населення (17% зайнятих в Україні) [3].

Загалом за останнє десятиліття з року в рік можна прослідкувати стабільну позитивну динаміку ресурсного потенціалу у сільському господарстві, проте погодні умови 2017 року завдали збитків відносно попереднього року. У 2017 році, порівняно з 2016, простежується тенденція до збільшення як посівних площ, так і зібраних. Проте більша кількість гектарів не означає збільшення урожайності та обсягів виробництва. Виробничі особливості рослинництва, окремих його видів діяльності, зміна їхнього значення для господарства країни та експорту визначають певні зміни структури посівних площ.

Найважливішою зерновою культурою в Україні була й залишається пшениця (у 2017 р. займала 22,1 % усієї посівної площі, а саме 6369,4 тис. га). Найбільше в Україні вирощують озимої пшениці, яка на чорноземах дає високі врожаї (у 2017 р. середня врожайність пшениці становила 41,2 ц/га, що на 2,4% менше ніж у 2016 році).

За даними Державної служби статистики України, виробництво основних сільськогосподарських культур у 2017 році має наступні показники: зернові та зернобобові культури налічують 61917 тис. га, цукровий буряк – 14882 тис. га, обсяги виробленого соняшнику складають 12236 тис. га, картоплю зібрали у розмірі 22208 тис. га, овочеві культури налічують 9286 тис. га, а плодові та ягідні – 2048 тис. га [4].

У обсягах реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами можна спостерігати позитивну динаміку за останні роки: культури зернові та зернобобові налічують 39319,7 тис. тонн, цукровий буряк – 12533,5 тис. тонн, соняшнику – реалізовано у розмірі 9187,5 тис. тонн, картопля складає 268,6 тис. тонн, реалізовано овочів обсягом 968,1 тис. тонн, а плодових та ягідних культур – 228,8 тис. тонн (рис. 1) [5].

За останні 5 років середня ціна на сільськогосподарську продукцію за всіма культурами у гривнях зросла більше, ніж вдвічі. Так, зернові культури в середньому коштують 3771,6 грн. за тонну, соняшник вартує 8815,1 грн. / тонна, цукровий буряк оцінюють в 825,3 за тонну, картоплю – 3296,3 грн. за тонну, овочі мають середню ціну в 4136,1 грн. / тонна, а плодові та ягідні культури – 8766,6 грн. за тонну [6]. Знаючи обсяги реалізації та середню ціну, можемо оцінити в середньому виручку окремо за культурами та загалом.

Як видно з даних таблиці 1, сільське господарство є прибутковим за всіма видами основних культур в Україні.

Щодо експортного потенціалу в умовах торгівлі з ЄС, то продажі аграрної продукції на зовнішніх ринках – зростали. За січень-вересень 2017 року експорт сільськогосподарської продукції до країн Європейського Союзу збільшився на 24,3% і склав \$13,7 млрд., в той час як за весь 2016 рік вартість експорту склала \$14 млрд. Найбільше експортуються закордон соняшникова олія – 24,8%, кукурудза – 18%, пшениця та суміші пшениці й жита – 14,45%, соя – 4,84%, ячмінь – 4,6% та насіння ріпаку – 4,6% від усього обсягу експортованої продукції рослинництва.

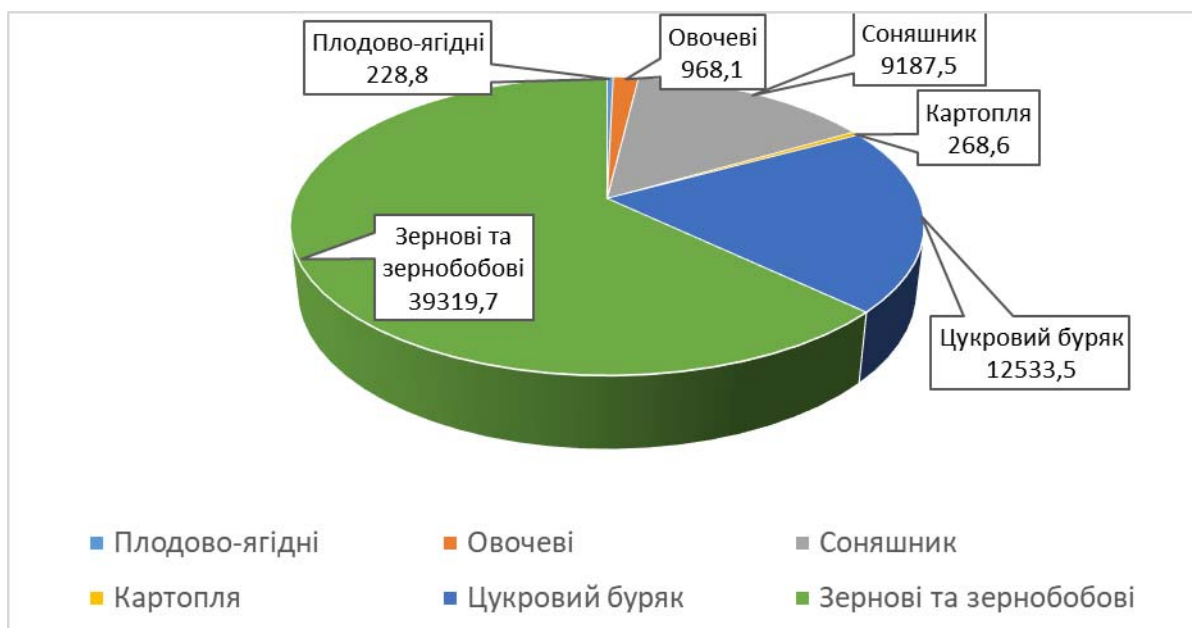

Рис. 1. Обсяги реалізованої продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами України у 2017 році (тис. тонн)

* (включаючи продукцію, перероблену на своїх потужностях та передану для перероблення на давальницьких засадах)

Розраховано на основі даних Державної служби статистики України: Реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами.

Таблиця 1

Показники результатів діяльності підприємств від реалізації сільськогосподарської продукції, 2017 р.

Культура	Обсяг реалізації (тис. тонн)	Середня ціна (грн./тонна)	Середня виручка (тис. грн)
Зернові та зернобобові	39319,7	3771,6	148 298 181
Цукровий буряк	12533,5	825,3	10 343 897,6
Соняшник	9187,5	8815,1	80 988 731,2
Картопля	268,6	3296,3	885 386,18
Овочеві	968,1	4136,1	4 004 158,41
Плодові та ягідні	228,8	8766,6	2 005 798,08
Усього			246 526 152

Розраховано на основі даних Державної служби статистики України.

У 2016-2017 рр. сільськогосподарські виробники відкрили 12 нових ринків для експорту продукції тваринництва, в тому числі Китай, ОАЕ, Ізраїль, Єгипет, Гонконг, Чорногорію, Сербію тощо. Важливу роль в експорті аграрної продукції займає експорт до ЄС, частка якого зросла за 3 роки до 25%. Станом на сьогодні, вже 235 підприємств отримали право експорту до ЄС. Крім того, зростає частка експорту сільськогосподарської продукції в ЄС з високою доданою вартістю[7].

Не дивлячись на такі позитивні тенденції у сільському господарстві України існує ряд проблем, які стримують її розвиток.

Перший фактор – зростання цін. Загальна тенденція до зростання цін відобразилася на засобах для обслуговування сільського господарства. Девальвація гривні і спровоковане нею подорожчання палива, добрив і т. д., зокрема, призвело до підвищення собівартості вирощування культур. Таким чином, підприємці змушені скорочувати обсяги виробництва або знижувати рівень агротехнологічної підтримки своїх угідь. Друге, в свою чергу, теж може

призвести до суттєвого зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції природнім чином.

Проте, у 2017 році сільське господарство ще не зазнало негативного впливу даної загрози. Під урожай 2017 року вітчизняними аграріями було внесено 2,03 млн тонн мінеральних добрив, що на 17,3% більше, ніж у 2016. Як зазначається у звіті Державної служби статистики України, азотних добрив було внесено в об'ємі 1,36 млн тонн, фосфорних – 363,4 тис. тонн, калійних 299,3 тис. тонн. У розрахунку на 1 га площ об'єм внесених мінеральних добрив склав 123 кг, що на 11,8% більше показника 2016 року. Традиційно, найбільше добрив було внесено у посіви:

- пшениці – 601,5 тис. тонн;
- кукурудзи на зерно – 478,7 тис. тонн;
- соняшнику – 378,9 тис. тонн.

Лідерами за обсягами використаних мінеральних добрив стали господарства Вінницької, Одеської та Чернігівської областей [8].

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Задля подальшого запобігання даній загрозі, слід вжити конкретних заходів:

- вдосконалити організацію виробництва мінеральних добрив за рахунок повнішого використання вітчизняних фосфоритів, поклади яких є у різних областях України, що дасть можливість знизити собівартість добрив і відповідно ціни на них;
- збільшувати обсяги застосування рідких азотних добрив (вартість азоту в рідких азотних добривах в 1,2-1,5 рази нижча, ніж в селітрі аміаку);
- запровадити економічне стимулювання власників землі, землекористувачів та орендарів земельних ділянок до підвищення родючості ґрунтів і покращення їхнього економічного стану;

- запровадити сприятливий режим ввезення імпортованих мінеральних добрив і засобів захисту рослин [9].

Також неабияку увагу слід звернути на державну підтримку сільського господарства. За даними урядового веб-порталу органів виконавчої влади України, зазначається, що у держбюджеті 2017 року, порівняно з 2016 спостерігається різке та суттєве збільшення виділених коштів для аграрної справи. Так, у 2017 році фінансування склало 5,5 млрд. грн, в той час як у попередньому році розмір бюджетування становив лише 0,4 млрд. грн. Бюджет 2018 року передбачає 6,3 млрд. грн. [10]. Динаміку росту виділених державних коштів на фінансування сільського господарства представлено на рис. 2.

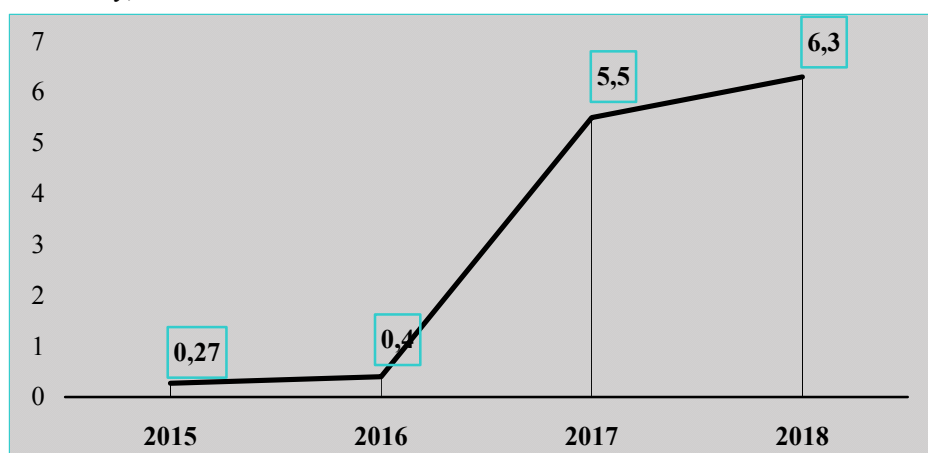

Рис. 2. Динаміка витрат держбюджету на агросектор (млрд.грн) в Україні, 2015-2018 рр.

Побудовано за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України

Однак стосовно питання державної підтримки теж є певні проблеми. По-перше, на вимогу МВФ у 2016 році було скасовано спецрежим ПДВ для сільськогосподарських товаровиробників, за допомогою якого аграрії акумулювали значні суми коштів, які потім використовували на розвиток свого виробництва.

По-друге, залишались без належної державної підтримки ті галузі аграрного сектору, які, в силу власних особливостей виробництва і споживання, не мають значної частки на ринку експорту, тобто більшість продукції реалізується на внутрішньому ринку без повернення експортного ПДВ. Після скасування спецрежиму ПДВ, сплачене цими галузями ПДВ не компенсувалось виробникам жодним чином. До таких галузей аграрного сектору можна віднести виноградарство, ягідництво, садівництво, свинарство, птахівництво, овочівництво, тепличне господарство, виготовлення молочної та сирної продукції, розведення великої рогатої худоби та інші.

По-третє, склалася ситуація, коли при сплаті 1 грн. ПДВ держава повертає лише біля 60 коп. у вигляді бюджетної дотації. Тобто, сьогодні існує тільки 60% покриття сплати ПДВ замість 100%, які при обговоренні у Комітеті Верховної Ради України з

питань аграрної політики та земельних відносин були визначені метою механізму дотації. Зрозуміло, що при такому невисокому відсотку покриття сплати ПДВ підприємства можуть просто перестати сплачувати ПДВ до бюджету та знайдуть шляхи оптимізації податкових навантажень. Тобто, бюджетна дотація, як ідея економічного сприяння веденню сільського господарства, дасть протилежний ефект [11].

Також з 1 березня 2018 року скасовується нульова ставка ПДВ при експорті сої, ріпаку та соняшнику. Це призведе до того, що сільськогосподарським виробникам просто не вигідно буде вирощувати ці культури, які займають ліву частку в експорті України. За нинішніх умов реалізації технічних культур за кордон, аграрна галузь може недоотримати до 10 млрд. грн.

Проаналізуємо кредитне забезпечення підприємств агропромислового комплексу. На практиці отримати кредит на ведення сільськогосподарського підприємництва не так легко. При формуванні можливої суми кредиту банк враховує специфіку діяльності підприємства, її обороти за останні декілька років, кредитну історію, а також здійснює оцінку заставного майна. Заставою може бути агротехніка підприємства, нерухомість та

депозитні рахунки. Також має значення строк діяльності підприємства на ринку, що складає мінімум 18 місяців. Враховується також репутація позичальника, розмір земельного банку, структура та обсяг витрат з розрахунку на гектар з ув'язкою з урожайністю культур.

Проте варто відзначити, що система кредитування сільського господарства вдосконалюється. Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» Мінагрополітики було передбачено видатки за програмою 2801030 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів» в сумі 300 млн. гривень. Використання коштів здійснювалося відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 300 (із змінами).

У 2017 році, із передбачених планових асигнувань (300 млн. грн.), Мінагрополітики, через органи Державної казначейської служби, спрямувало до областей бюджетні кошти в сумі 294,9 млн. грн., які фактично використано. Залишок невикористаних коштів склав 5,1 млн. гривень. Використання бюджетних коштів не в повному обсязі пояснюється, головним чином, недоліками в організації роботи деяких обласних конкурсних комісій.

Спрямовані бюджетні кошти дозволили 626 підприємствам скористатись програмою та здешевити кредити обсягом 12,2 млрд. грн., в тому числі 5,6 млрд. грн. – кредити залучені у 2015-2016 роках та 6,6 млрд. грн. – у 2017 році [12].

Ще одним актуальним та складним питанням є продовження мораторію в рамках земельної реформи. 7 грудня 2017 року Верховна Рада схвалила закон про продовження мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення ще на один рік – до 1 січня 2019 року. Дане явище дуже шкодить не тільки власникам земельних паїв, виробникам сільськогосподарської продукції, а й сприяє відмиранню сільських територій, що в загальному спричиняє великі втрати для української економіки, розхитуючи довіру до стабільності даного сектору. Адже варто усвідомлювати необхідність для розвитку галузі довгострокових інвестицій, створення робочих місць та залучення робітників тощо. На жаль, ця необхідність конфліктує з реаліями застосування мораторію. Ніби-то «захищаючи» таким чином українську землю, тим самим завдається значний удар по економіці України.

В Україні понад 96% сільськогосподарських земель підпадають під дію мораторію. Ця ситуація безпосередньо стосується щонайменше 16% громадян. Найбільша кількість підмораторних земель перебуває у власності пайовиків – близько 68%. Мораторій стримує розвиток сільської місцевості та сільського господарства, оскільки перешкоджає перерозподілу земельних ресурсів до більш ефективного власника та виробника, знижує ціну оренди та доходи, а також обмежує доступ до кредитних ресурсів, і тому має бути усунутий якнайшвидше [13].

Для подолання даної проблеми можна запропонувати ряд заходів. Ідеальним варіантом було б повне скасування мораторію шляхом прийняття

рішення про його не продовження, як повинно було статися ще у 2005 році. Проте як стратегію можна розглянути варіант поступової ліквідації мораторію шляхом його зняття спочатку із земель державної власності, що становлять близько 10,5 млн. га. Або ж визначенням експериментальних районів, де зняти мораторій з усіх сільськогосподарських земель. Це дасть змогу апробувати можливі проблеми та особливості та зробити висновки і при потребі вносити зміни, коли йтиметься про всю підмораторну землю країни.

Ще однією альтернативою є передача питання відкриття ринку та встановлення обмежень на ринку землі до повноважень місцевих органів влади. Ринок землі є переважно локальним, тому за умови активного залучення місцевих рад та громад, це дозволить на місцевому рівні збалансувати соціальний та економічний аспекти запровадження ринку землі сільськогосподарського призначення.

Також варто зазначити, що оскільки зернові культури є сировиною, то виробник не має практично жодної можливості вплинути на ціну, оскільки вона встановлюється на біржах. До того ж експерти відзначають, що останнім часом ціни на сировинні товари падають, а їх пропозиція на ринку зростає. Це означає, що через певний проміжок часу Україна може отримувати менші прибутки від продукції аграрного сектору навіть при збільшенні врожайності.

Зона вільної торгівлі зумовила інтеграцію з Європейським законодавством та відкрила нові можливості експорту продукції для багатьох виробників. З початком режиму вільної торгівлі Україна отримала торговельні преференції – безмитні тарифні квоти для 36 видів товарів (яловичина, свинина, м'ясо баранини, м'ясо птиці, молоко, вершки, йогурти, зернові, висівки, мед, цукор, крохмаль, гриби, часник, солод, виноградний і яблучний соки, вершкове масло, цигарки, етанол, яйця та альбуміни тощо). За 4 видами встановлено додаткові обсяги квот.

Своєю чергою, Україна встановила тарифні квоти для 3-х видів товарів (м'ясо свинини; м'ясо птиці й напівфабрикати з м'яса птиці, цукор) та передбачила додаткові обсяги ще для 2-х.

Очевидно, що впровадження зони вільної торгівлі позитивно сприяло організації міжнародної торгівлі, однак вагомою залишається проблема захисту українських виробників. Більше 35% зернової продукції, вирощеної в Україні, експортують у країни Євросоюзу. Проте квоти, виділені для нашої країни, є недостатніми. Наприклад, квоти по кукурудзі та пшениці вибираються за перший тиждень січня, як тільки відкриваються. У даній ситуації виграють великі виробники. Звичайно, квоти – це додаткова можливість. Але для зернового ринку ці можливості можна назвати дискримінаційними. Економічний ефект від таких квот дуже низький, тому що вільна торгівля здійснюється у рамках квот, які не відповідають торговельним можливостям України. Співпрацю з Європейським Союзом потрібно дещо вдосконалювати.

За даними Державної служби статистики, серед провідних торговельних партнерів України з ЄС є

Нідерланди, з часткою 18% від загального експорту в країні Європейського Союзу, Іспанія (14,3%), Польща (13,2%), Італія (12%), Німеччина (10,5%). Основним ринком збуту української сільськогосподарської продукції залишається ринок Азії. Головними країнами-партнерами з Азії у 2017 році були Індія, Туреччина і Китай. Серед країн Африки, котрі в свою чергу займають 14% загального експорту, основними партнерами є Єгипет, Туніс і Марокко.

У той самий час, в ЄС використовують доступні інструменти захисту внутрішнього ринку. З-поміж найяскравіших прикладів: тарифне регулювання імпорту. Так, рівень митного обкладання імпортової готової продукції в ЄС більший за рівень ставок мита на сировину в 7,7 разів. Це свідчить про те, що Україна й надалі залишається в якості постачальника переважно сировини, але не продуктів з доданою вартістю [14].

Важливо також звернути увагу на недостатню співпрацю агровиробників з агростраховиками. Прослідковується тенденція до збільшення кількості укладених договорів, у 2017 році налічується 957 (за даними проекту ІФС «Розвиток фінансування аграрного сектора в Європі і Центральній Азії»). Проте існують певні проблеми щодо цього питання. Однією з основних причин, що стримують розвиток агрострахування в Україні, є відсутність належної культури ведення агробізнесу. Аграрії, на жаль, не оцінюють агрострахування як необхідну умову ведення свого бізнесу, а навпаки, сприймають його як додаткове навантаження на видаткову частину свого бюджету. Проте непередбачувані зміни в кліматичних умовах, які ми можемо спостерігати останнім часом, ставлять під загрозу врожайність і агробізнес загалом. Тому слід переглянути ставлення до страхування свого бізнесу, а агростраховикам у свою чергу сконцентруватися на забезпеченні інтересів своїх клієнтів та подальшій підтримці, тим самим налагодивши співпрацю [15].

Висновки. Дане дослідження передбачало аналіз сучасного стану розвитку українського сільського господарства задля оцінки впливу на загальний стан національної економіки та доцільності перспективи ведення такої діяльності в Україні. Для досягнення мети було проаналізовано економічну статистичну інформацію щодо сільськогосподарської діяльності, визначено основні перепони та фактори, що стримують її розвиток.

У підсумку можна зазначити, що український агросектор є перспективним та конкурентоспроможним. Враховуючи сучасні соціально-економічні тенденції, темпи розвитку галузі є досить прийнятними та стабільними. Можна зробити висновок, що стан сільськогосподарського підприємництва взаємозалежний із національною економікою. Проаналізувавши обсяги виробництва та виручку, бачимо значний вплив на фінансово-економічний стан країни.

Однак, звісно, наявні певні проблеми розвитку цієї галузі, в т. ч. на міжнародній арені. Для посилення потенціалу України у досліджуваній галузі, варто вжити низки заходів, а саме: сконцентруватися на

точках зростання, які повинні стати двигуном розвитку цієї галузі. Це в першу чергу стосується організації ефективного управління на сільськогосподарських підприємствах.

Також необхідно дотримуватися технологічного розвитку і осучаснювати процеси виробництва. Наступним аспектом для зміцнення експортних відносин у сільському господарстві є підвищення безпеки виробленої продукції та відповідність стандартам. Безперечно, потрібно знаходити шляхи збільшення обсягів та урожайності, і в той самий час зниження собівартості. Цього можна досягти шляхом підвищення енергетичної незалежності сектора за рахунок використання альтернативних видів енергії. Великою проблемою залишається продовження мораторію, тож в рамках перегляду земельної реформи в майбутньому уряді все ж варто позитивно вплинути на ситуацію.

Україна на шляху до співпраці з ЄС повинна здійснити наступні кроки:

- диверсифікація товарної структури аграрного експорту за рахунок збільшення частки продукції з доданою вартістю (тобто перероблених продуктів харчування);
- розгалуження географічних експортних ринків для української аграрної продукції за рахунок відкриття нових країн та розширення номенклатури товарів, які вже постачаються в ті чи інші країни;
- розширення кола експортерів аграрної та харчової продукції за рахунок більшої кількості малих і середніх виробників та переробників, які здатні експортувати;
- підвищення рівня конкурентоспроможності українських виробників та переробників з метою їхнього виходу на зовнішні ринки [15].

Нові виклики вимагають злагодженої та своєчасної дії держави, аграрної науки та безпосередньо практикуючих виробників. Від того, наскільки оперативними та ефективними будуть прийняті рішення, залежить стан та розвиток як кожного окремого сільськогосподарського підприємства, так і національної економіки загалом.

Список використаних джерел

1. У I півріччі 2017 року аграрний експорт збільшився майже на 2 млрд. доларів США. *Міністерство аграрної політики та продовольства України: офіційний сайт*. 2017. URL: www.minagro.gov.ua/node/24492
2. Стратегія удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними. Прийнята постановою від 07.06.2017 р. № 413. *Кабінет Міністрів України: офіційний сайт*. URL: www.kmu.gov.ua/document/250076311/P0413-00.doc
3. Єрмолаєв А., Клименко І, Ємець В, Таран С. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи формування. *Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна»: офіційний сайт*. 2018. URL: <http://newukraineinstitute.org/media/news/549/file/Agro%202015.pdf>

4. Виробництво основних сільськогосподарських культур у 2017 році. *Державна служба статистики України: офіційний сайт*. 2017. URL: www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/vz/xls/vz_2017_u.zip

5. Середні ціни реалізованої продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами. *Державна служба статистики України: офіційний сайт*. 2018. URL: www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/rpsg/rpsg2017_xl.zip

6. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур 2017 року. *Державна служба статистики України: офіційний сайт*. 2006. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/scr_sp_u.zip

7. Ярошук О. Основні аграрні підсумки 2017 року. *Бізнес-цензор: сайт*. 10.01.1918 р. URL: https://biz.censor.net.ua/columns/3042543/osnovn_agrarn_pdsutki_2017_roku

8. Сільгоспвиробники суттєво збільшили обсяги внесення мінеральних добрив. *SuperAgronom.com: сайт*. 22.03.2018 р. URL: <https://superagronom.com/news/3628-silgospvirobniki-zbilshili-obsyagi-vnesennya-mineralnih-dobriv>

9. Лупенко Ю. О. Розвиток аграрного сектору підприємства: прогнози та перспективи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2015. №12. С. 30-34. URL: <http://www.msu.edu.ua/visn/wp-content/uploads/2015/12/2-4-2-2015-5.pdf>

10. Державна підтримка сільського господарства: урядові програми 2018. *Кабінет Міністрів України: офіційний сайт*. 07.02.2018 р. URL: www.kmu.gov.ua/ua/news/derzhavna-pidtrimka-silskogo-gospodarstva-uryadovi-programi-2018

11. Виконання бюджету АПК на цей рік провалено. Що може бути у 2018. *Об'єднання Самопоміч: офіційний сайт*. 27.10.2017 р. URL: <https://samopomich.ua/vykonannya-byudzhetu-apk-na-tsej-rik-provaleno-shho-mozhe-buty-u-2018>

12. Стан кредитування підприємств АПК у 2017 році. *Міністерство аграрної політики та продовольства України: офіційний сайт*. 02.02.2018 р. URL: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=25271>

13. Нізалов Д., Івнська К., Кубах С., Нів'євський О. Мораторій на землі сільськогосподарського призначення для чайників і не тільки. *Проект «Підтримка реформ у сільському господарстві та земельних відносинах в Україні»*. 03.06.2016 р. URL: <https://voxukraine.org/uk/moratoriy-na-zemli-ua/>

14. Редіх Е. В зоні вільної торгівлі. Як змінилися торги між Україною та ЄС. *AgroPolit.com – Гаряча агрополітика: сайт*. 01.11.2017 р. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/368-v-zoni-vilnoyi-torgivli-yak-zminilisya-torgi-mij-ukrayinoyu-ta-yes-zatri-roki>

15. Українським агростраховикам необхідно більше дбати про інтереси клієнта. *AgroReview – Новини аграрного бізнесу: сайт*. 03.01.2018. URL: [https://agreview.com/news/ukrayinskym-](https://agreview.com/news/ukrayinskym-ahrostrahovykam-neobhidno-bilshe-dbaty-pro-interesy-kliyenta)

[ahrostrahovykam-neobhidno-bilshe-dbaty-pro-interesy-kliyenta](https://agreview.com/news/ukrayinskym-ahrostrahovykam-neobhidno-bilshe-dbaty-pro-interesy-kliyenta)

16. Трофімцева О. Аграрні експортні горизонти – 2017. *AgroPolit.com – Гаряча агрополітика: сайт*. 05.12.2016 р. URL: <https://agropolit.com/blog/177-agrarni-eksportni-gorizonti-2017>

References

1. U I pivrichchi 2017 roku ahraryy eksport zbil'shyvsya mayzhe na 2 mlrd. dolariv SshA [In the first half of 2017, agricultural exports increased by almost \$ 2 billion] (2017). *Official website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine*. Retrieved from www.minagro.gov.ua/node/24492 [in Ukrainian].

2. Stratehiya vdoskonalennya mekhanizmu upravlinnya u sferi vykorystannya ta okhorony zemel'sil's'kohospodars'koho pryznachennya derzhavnoyi vlasnosti ta rozporyadzhennya nymy [Strategy for improving the management mechanism in the field of use and protection of agricultural land of state ownership and disposal] (2017). Adopted by resolution on 2017, Jun 07. *Official website of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from www.kmu.gov.ua/document/250076311/P0413-00.doc [in Ukrainian].

3. Yermolayev, A., Klimenko, I, Yemets, V, & Taran, S. (2018). Ahraryy sektor Ukrayiny: tendentsiyi, sub'yekty, perspektyvy formuvannya [Agrarian sector of Ukraine: trends, subjects, prospects of formation] (2017). *Institute for Strategic Studies «New Ukraine»: Website*. Retrieved from <http://newukraineinstitute.org/media/news/549/file/Agro%202015.pdf> [in Ukrainian].

4. Vyrobnytstvo osnovnykh sil's'kohospodars'kykh kul'tur u 2017 rotsi [Production of main crops in 2017] (2017). *State Statistics Service of Ukraine: Website*. Retrieved from www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/vz/xls/vz_2017_u.zip [in Ukrainian].

5. Seredni tsyny realizovanoi produktsiyi sil's'koho hospodarstva sil's'kohospodars'kymy pidpryyemstvamy [Average prices of sold agricultural products by agricultural enterprises] (2018). *State Statistics Service of Ukraine: Website*. Retrieved from: www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/rpsg/rpsg2017_xl.zip [in Ukrainian].

6. Vnesennya mineral'nykh ta orhanichnykh dobriv pid urozhay sil's'kohospodars'kykh kul'tur 2017 roku [Adding mineral and organic fertilizers for crop yield in 2017] (2006). *State Statistics Service of Ukraine: Website*. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/scr_sp_u.zip [in Ukrainian].

7. Yaroshuk, O. Osnovni ahraryi pidsumky 2017 roku [The main agrarian results in 2017] (2018, Jan 10). *Business Censor: Website*. Retrieved from https://biz.censor.net.ua/columns/3042543/osnovn_agrarn_pdsutki_2017_roku [in Ukrainian].

8. Sil'hospvyrobnyky suttyevo zbil'shyly obsyahy vnesennya mineral'nykh dobriv [Farmers have substantially increased the amount of mineral fertilizers] (2018, Mar 22). *SuperAgronom.com: Website*. Retrieved from <https://superagronom.com/news/3628->

silgospvirobniki-zbilshili-obsyagi-vnesennya-mineralnih-dobriv [in Ukrainian].

9. Lupenko, Yu. O. (2015). Rozvytok ahrarnoho sektora pidpryyemstva: prohnozy ta perspektyvy [Development of the agrarian sector of the enterprise: forecasts and perspectives]. In *Naukovyy visnyk Mukachivs'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika [Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series: Economy]*: Vol. 12 (pp. 30-34). Retrieved from www.msu.edu.ua/visn/wp-content/uploads/2015/12/2-4-2-2015-5.pdf [in Ukrainian].

10. Derzhavna pidtrymka sil's'koho hospodarstva: uryadovi prohramy 2018 [Government support for agriculture: government programs 2018] (2018, Feb 07). *Official website of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from www.kmu.gov.ua/ua/news/derzhavna-pidtrimka-sil'skogo-gospodarstva-uryadovi-programi-2018 [in Ukrainian].

11. Vykonannya byudzhetu APK na tsey rik provaleno. Shcho mozhe buty u 2018 rotsi [Implementation of the budget of the agro-industrial complex for this year failed. What can be in 2018] (2017, Oct 27). *Samopomich Association: official website*. Retrieved from <https://samopomich.ua/vykonannya-byudzhetu-apk-na-tsey-rik-provaleno-shho-mozhe-buty-u-2018> [in Ukrainian].

12. Stan kredytuvannya pidpryyemstv APK u 2017 rotsi [Status of crediting of agroindustrial enterprises in 2017] (2018, Feb 02). *Official website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine*. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=25271> [in Ukrainian].

13. Nizalov, D., Ivinskaya, K., Kubakh, S., & Nivyevisky, O. Moratoriy na zemli

sil's'kohospodars'koho pryznachennya dlya chaynykiv i ne til'ky [Moratorium on agricultural land for dummies and not only] (2016, Jun 03). *Project «Supporting Reforms in Agriculture and Land Relations in Ukraine»*. Retrieved from <https://voxukraine.org/uk/moratoriy-na-zemli-ua> [in Ukrainian].

14. Redikh, E. (2017, Nov 01). V zoni vil'noyi torhivli. Yak zminylysia torhy mizh Ukrayinoyu ta YES [In the Free Trade Area. How has trade between Ukraine and the EU changed?]. *AgroPolit.com – Hot Agropolicy: Website*. Retrieved from: <https://agropolit.com/spetsproekty/368-v-zoni-vilnoyi-torgivli-yak-zminilisya-torgi-mij-ukrayinoyu-ta-yes-za-tri-roki> [in Ukrainian].

15. Ukrayins'kym ahrostrakhovykam potribno bil'she dbaty pro interesy kliyenta [Ukrainian agrarian insurers need to take more care of the client's interests] (2018, Jan 03). *AgroReview – Agrarian Business News: Website*. Retrieved from <https://agoreview.com/news/ukrayinskym-ahrostrakhovykam-neobhidno-bilshe-dbaty-pro-interesy-kliyenta> [in Ukrainian].

16. Trofimtseva, O. Ahrarni eksportni horyzonty – 2017 [Agricultural export horizons – 2017] (2016, Dec 05). *AgroPolit.com – Hot Agropolicy: Website*. Retrieved from <https://agropolit.com/blog/177-agrarni-eksportni-gorizonti-2017> [in Ukrainian].

Надійшло 15.05.2018 р.

Науково-практичний журнал «РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА»

Науково-практичний журнал «Регіональна економіка» – це фахове науково-практичне видання, у якому висвітлюються такі теоретичні та прикладні питання: формування і реалізація державної регіональної політики в Україні, проблеми соціально-економічного життя регіонів, їх територіального розвитку, природокористування та екологічної безпеки, соціальної політики, транскордонного співробітництва, розвитку сільських територій, інвестиційно-інноваційної політики, фінансів і банківської справи.

Журнал «Регіональна економіка» включений до Переліку наукових фахових видань України (Наказ МОН України від 7.10.2015 р. №1021).

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази **Index Copernicus**, Польща – з 2012 року.

Сайт журналу: www.re.gov.ua